

Z d z i s ł a w K r a s n o d ę b s k i

Rawls, realizm polityczny i dzisiejsza demokracja liberalna**Słowa kluczowe:** *demokracja, demokracja liberalna, liberalizm, moralność, normatywność, polityka, J. Rawls, realizm polityczny*

Teorii Johna Rawlsa zarzuca się z punktu widzenia realizmu politycznego, że jest moralizmem politycznym, podporządkowującym politykę moralności, a filozofię polityczną rozumiejącym jako etykę stosowaną. Artykuł odnosi się do tych zarzutów. Porusza szereg zagadnień: Jak Rawls rozumie politykę? Czy ją w ogóle rozumie? Czy teoria liberalizmu realistycznie opisuje demokrację? Na czym polega jej normatywny charakter? W jakim sensie jest „realistyczną utopią”? Analizuje samoograniczający, powściągliwy charakter liberalizmu politycznego, wynikający z realistycznego uznania faktu pluralizmu rozumnych doktryn we współczesnych społeczeństwach liberalnych. Wskazuje, że dzisiaj jednak liberalizm nie jest samoograniczającym się liberalizmem politycznym Rawlsa, lecz „rozległą doktryną”, stanowiącą jednolite ideowe podłoże współczesnej „demokracji liberalnej”. Samoograniczenie liberalizmu nie mogło być jednak trwałe, gdyż także w teorii Rawlsa odgraniczenie sfery politycznej od „kultury podłoża” okazało się niemożliwe.

A l f r e d M a r e k W i e r z b i c k i

**Johna Rawlsa konstytucyjna teoria obywatelskiego
nieposłuszeństwa****Słowa kluczowe:** *etyka cnoty, etyka normatywna, konstytucja, nieposłuszeństwo obywatelskie, obowiązek, sprawiedliwość*

John Rawls rozwija i uściśla koncepcję nieposłuszeństwa obywatelskiego wywodzącą się z amerykańskiej tradycji demokratycznej, formułowaną już wcześniej, w XIX wieku, przez H.D. Thoreau. Jest ona częścią teorii sprawiedliwości jako bezstronności,

rygorystycznie określa warunki sprzeciwu wobec państwa w ramach troski o moralny ład w praktyce demokracji. Obywatelskie nieposłuszeństwo nie jest rewolucyjnym buntem przeciwko państwu i prawu, lecz reformatorskim dążeniem do przywrócenia sprawiedliwości w przypadku jej poważnego pogwałcenia. Kluczowe w tej koncepcji jest wskazanie na sumienie obywatelskie, które nie odwołuje się do rozległej teorii dobra, jest natomiast ukształtowane przez zasady konstytucji odzwierciedlające zasady sprawiedliwości. Normatywny paradygmat etyki, w jakim Rawls przedstawia swą teorię sprawiedliwości, należy zintegrować z paradygmatem etyki cnoty. Znaczenie cnot obywatelskich ujawnia się w aktualnym kryzysie demokracji liberalnej, wobec rosnącej presji populizmu.

Ma g d a l e n a Ś r o d a

Rawls i krytyki feministyczne

Słowa kluczowe: *feminizm, jednostka, liberalizm, płęć, sprawiedliwość, troska, umowa społeczna*

W artykule przedstawiam zarys wybranych krytyk feministycznych teorii Johna Rawlsa. Ograniczam się do czterech problemów: krytyki koncepcji umowy społecznej oraz jednostki (C. Pateman), krytyki koncepcji rozwoju moralnego (C. Gilligan) i krytyk koncepcji sprawiedliwości (M. Nussbaum, N. Fraser). Stawiam tezę o aktualności problemów wskazywanych przez feministki.

E l ż b i e t a F i l i p o w

Perfekcjonizm i równość płci. Johna Rawlsa krytyka Johna Stuarta Milla

Słowa kluczowe: *dobre życie, godność, kryterium zdecydowanej preferencji, perfekcjonizm, równość płci, zasada indywidualizmu, zasady sprawiedliwości*

John Rawls w *Teorii sprawiedliwości* przedstawia krytykę utylitaryzmu. Jednak opis przedstawiony przez Rawlsa jest schematyczny i właściwie ograniczony do prezentacji teorii etycznej J.S. Milla zawartej w *Utylitaryzmie*. W szczególności Rawls nie docenia wątków perfekcjonistycznych w teorii Milla oraz ich konsekwencji dla problemu równości płci. Wątki te podejmuje Rawls w *Wykładach z historii filozofii polityki*.

Ograniczanie się do *Teorii sprawiedliwości* Rawlsa nie pozwala dostrzec zbieżności między teorią Rawlsa a teorią Milla. Dlatego w artykule (1) zwracam uwagę na niedostatki w prezentacji utylitaryzmu Milla w *Teorii sprawiedliwości* Rawlsa, (2) przedstawiam analizę utylitaryzmu z *Wykładów z historii filozofii polityki*, która pozwala na pełniejsze odczytanie utylitaryzmu Milla wraz z jego wątkami perfekcjonistycznymi, a następnie na tej podstawie (3) ukazuję praktyczne konsekwencje koncepcji Milla i Rawlsa dla problemu równości płci.

Barbara Grabowska

Czy można być szczęśliwym w źle urządzonym państwie, czyli o szacunku do samego siebie według Johna Rawlsa

Słowa kluczowe: *poczucie własnej wartości, J. Rawls, sprawiedliwość, szacunek dla samego siebie, szczęście*

John Rawls uważa szacunek dla samego siebie za być może najważniejsze społeczne dobro pierwotne. Ma on dwa aspekty: poczucie własnej wartości oraz wiarę w siebie. Oba wymagają wyboru i realizacji racjonalnego planu życia. Realizacja tego planu jest sposobem na osiągnięcie szczęścia. Troska o zapewnienie szacunku do samego siebie prowadzi do przyjęcia dwóch zasad sprawiedliwości. Zasady te zapewniają między innymi równą dystrybucję społecznych podstaw szacunku dla samego siebie. Szacunek dla samego siebie wspiera poczucie sprawiedliwości oraz stabilność polityczną i społeczną. Dobrze urządzone społeczeństwo umożliwi wszystkim osiągnięcie szacunku dla samego siebie dzięki realizacji ambitnych planów życia, zgodnie z zasadą arystotelesowską. Dzięki temu członkowie społeczeństwa mogą być szczęśliwi. W źle urządzonym społeczeństwie jest to trudne z powodu nierówności socjoekonomicznych lub ograniczeń przy wyborze planów życia.

Łukasz Kowalik

Demokracja liberalna i demokracja ideologiczna

Słowa kluczowe: *demokracja, ideologia, liberalizm, logika, poprawność polityczna, retoryka, równość, wolność słowa, zasłona niewiedzy*

Koncepcja „zasłony niewiedzy” Johna Rawlsa może posłużyć jako inspiracja przy rozważaniach o wolności słowa w demokracji liberalnej. Ustalając zasady polityczne

„za zasłony niewiedzy” posługujemy się wówczas kryteriami formalnymi, a odsuwamy na dalszy plan zagadnienia szczegółowe (treść poglądów). Powstaje pytanie: jakie poglądy powinny być dopuszczone w demokracji liberalnej, zakładając, że nie wnikamy bliżej w ich tematykę? Poglądy takie musiałyby zostać określone co do samej swej formy logicznej, pomijając ich treść. Wygodnym narzędziem jest tu klasyczny rachunek logiczny zdań kategoriycznych. Na każdy kontrowersyjny światopoglądowo temat powinny być dopuszczane dwa wzajemnie ze sobą niezgodne zdania szczegółowe, natomiast zdania ogólne powinny być dopuszczane w debacie publicznej warunkowo, przy założeniu, że są to zdania retoryczne, będące wyrazem wzmożonych emocji ich głosicieli. Zdania takie przerażają się w zdania ideologiczne, gdy usiłuje się oprzeć na nich zakaz głoszenia sprzecznych z nimi poglądów szczegółowych.

J a n W o ł e ń s k i

Prawo i sprawiedliwość

Słowa kluczowe: *filozofia, ius, lex, moralność, natura, wartości, zasada*

Przedmiotem artykułu jest stosunek zachodzący pomiędzy prawem i sprawiedliwością. Odróżnienie *ius* (prawa sprawiedliwego) i *lex* (prawa stanowionego) jest fundamentalne dla zachodniej cywilizacji. Przedstawiona zostaje geneza tego odróżnienia i jego dalsze dzieje, terminologia z tym związana oraz doktryny filozoficzno-prawne, w szczególności koncepcje prawnonaturalne i pozytywizm prawny. Dyskutowana jest tzw. formuła Radbrucha (prawo w najwyższym stopniu niesprawiedliwe nie jest prawem), tzw. odrodzenie prawa natury i propozycje zapewnienia harmonii pomiędzy prawem a sprawiedliwością sformułowane przez L. Fullera, H. Harta i J. Rawlsa.

J a c e k H o ł ó w k a

Priorytet sprawiedliwości

Słowa kluczowe: *autorytet, miękka naturalizacja, państwo opiekuńcze, praworządność, równość, sprawiedliwość, twarda naturalizacja, ustrój polityczny, wolność*

Gdy John Rawls omawia sprawiedliwość, ma na myśli sprawnie działający, bezstronny i społecznie akceptowalny system politycznych obowiązków. Jego teoria sprawiedliwości jest to ustrój liberalnej demokracji, oparty na konstytucji i przestrzegający zasad państwa opiekuńczego. Choć Rawls odróżnia obowiązki etyczne i polityczne, w dobrze

zorganizowanym państwie zawsze obowiązuje jakaś metoda pogodzenia ich z sobą w oparciu o umowę społeczną. Umowa społeczna wymaga przyjęcia stanowiska bliskiego jednomyślności na temat praktycznego zastosowania zasad ustroju. Jest to procedura miękkiej naturalizacji. W odróżnieniu od niej, twarda naturalizacja nie ma zastosowania w normatywnych teoriach polityki, twierdzi autor.

A d a m G r o b l e r

O przyznawaniu zasługi

Słowa kluczowe: *dezertyzm, jaźń/osoba, J. Rawls, sprawiedliwość dystrybucyjna i retrybucyjna, zasada usprawiedliwionego zróżnicowania, zasługa*

W artykule podejmuję polemikę z Johna Rawlsa koncepcją zasługi jako przesłanki zasady usprawiedliwionego zróżnicowania. Wedle tej koncepcji jaźń nie zasługuje na czerpanie korzyści ze swoich przymiotów, te bowiem są z nią związane dzięki przygodnym okolicznościom genetycznym i społecznym. Twierdę, po pierwsze, że na gruncie takiego antydezertyzmu głoszona przez Rawlsa asymetria idei sprawiedliwości dystrybucyjnej i retrybucyjnej jest nie do utrzymania. Następnie krytykuję radykalne oddzielenie jaźni od jej atrybutów, które prowadzi do deflacyjnej koncepcji jaźni. Twierdę, że czynniki losowe nie są jedynym źródłem przymiotów. Na bazie wyjściowego uposażenia osoba może intencjonalnie rozwijać swoje przymioty, a nawet przekształcać własny charakter i tym samym osiągać osobiste zasługi. Nie są one jednak czysto indywidualne, ponieważ mają w nich udział inne osoby, z którymi osoba wchodzi w rozmaite relacje. W konkluzji proponuję uzgodnienie zasady usprawiedliwionego zróżnicowania z dezertyzmem.

K r z y s z t o f K ę d z i o r a

Czy Rawlowska koncepcja *justice as fairness* jest deontologiczna?

Słowa kluczowe: *deontologia, etyka teologiczna, J. Rawls, teleologia, utilitaryzm*

W artykule stawiam pytanie, czy Rawlowska koncepcja *justice as fairness* jest deontologiczna. Odpowiadając pozytywnie, sytuuję Rawlowskie rozumienie deontologicznego charakteru teorii sprawiedliwości w kontekście dziejów pojęcia deontologii. Argumentuję, że wyznacznikiem rozumienia deontologii przez Rawlsa jest uznanie za

przedmiot etyki relacji (inter)personalnych. W celu wyeksplikowania tej idei sięgam do młodzieńczej rozprawy Rawlsa *A Brief Inquiry into the Meaning of Sin and Faith: An Interpretation based on the Concept of Community* (1942).

J a r o s ł a w J a k u b o w s k i

Kwestia przedzałożeń teorii sprawiedliwości. John Rawls w interpretacji Paula Ricoeura

Słowa kluczowe: *bezstronność, kolistość, przedzałożenie, J. Rawls, refleksyjna równowaga, P. Ricoeur, rozważne przekonania, sprawiedliwość*

Paul Ricoeur twierdzi, że jakkolwiek John Rawls stara się zaprezentować swą teorię sprawiedliwości jako koncepcję czysto proceduralną, neutralną aksjologicznie, to w istocie jest ona uwikłana w pewnego rodzaju przedzałożenia o zabarwieniu etycznym. Aby wydobyć te przedzałożenia, należy zdaniem Ricoeura zwrócić uwagę na fakt, że wbrew pozorom uzasadnienie teorii Rawlsa nie ma charakteru liniowego, lecz kolisty. Ten kolisty charakter uzasadnienia teorii sprawiedliwości daje o sobie znać w formułowanym przez Rawlsa postulacie, by dążyć do „refleksyjnej równowagi”, czyli do zgodności przyjmowanych zasad sprawiedliwości z „naszymi rozważnymi przekonaniem”.

D o m i n i k a J a c y k

Teoria sprawiedliwości Johna Rawlsa w świetle krytyki Iris Marion Young

Słowa kluczowe: *hegemonia strukturalna, odpowiedzialność polityczna, odpowiedzialność prawna, J. Rawls, teoria sprawiedliwości, I.M. Young*

Iris Marion Young należała do grona filozofów polityki, którzy w nowatorski sposób odnieśli się do opublikowanej w 1971 roku *Teorii sprawiedliwości* Johna Rawlsa. Dzieło to, ożywiające w niesłychany sposób filozofię polityczną, skłoniło Young, tak jak i R. Nozicka, M. Sandela, M. Walzera, Ch. Taylora, R. Dworkina, do wnikliwej krytyki. Rozległą dyskusję uruchamiała zwłaszcza normatywna zawartość dwóch zasad sprawiedliwości. Analiza przeprowadzona przez Young nie umniejsza wkładu Rawlsa w historię myśli społeczno-politycznej, lecz raczej wzmacnia idee, które sformułował; nie przedstawia własnej alternatywy, ale poszerza pierwotną myśl poprzez dwa

elementy: (1) udoskonalenie wymagań proceduralnych, (2) rewizję normatywnej treści, tak aby uwzględniała kontekst historyczny i sytuacyjny oraz dopełniała „sytuację początkową” Rawlsa przez kontekst „polityki różnicy”, uwzględniający rzeczywistość niesprawiedliwych różnic w pozycjach, jakie różnorodne jednostki i grupy zajmują w społeczeństwie.

J o a n n a G ó r n i c k a - K a l i n o w s k a

Sumienie polityczne i jego naturalne granice

Słowa kluczowe: *instytucje, I. Kant, państwo, prawo, racjonalność, J. Rawls, sprawiedliwość, umowa społeczna, wrażliwość moralna, zasady*

Choć teoria Johna Rawlsa jest w głównej mierze obszernym projektem struktury państwa i jego demokratycznych instytucji, czytelnik poszukuje w niej także refleksji nad naturą ludzką oraz jej psychologicznymi predyspozycjami do uczestnictwa w demokratycznej wspólnotie. Zawarte w *Teorii sprawiedliwości* wywody dotyczące podmiotu ludzkiego nie w pełni jednak satysfakcjonują czytelnika, także z powodu częstego łączenia przez autora języka opisu i normatywności. Dostyć powierzchowne analizy takich kategorii jak wrażliwość moralna, motyw, obowiązek w niewystarczającym stopniu ukazują naturalne ograniczenia towarzyszące poddaniu się obywateli rygorom sprawiedliwego państwa. Opinie Rawlsa na temat ludzkiej natury wydają się nadmiernie optymistyczne – chociażby w porównaniu z teorią Kanta, na którą Rawls chętnie się powołuje.

A d r i a n K u ź n i a r

Problem zawiści w kontekście zasad sprawiedliwości i Rawlsowskiej konstrukcji sytuacji początkowej

Słowa kluczowe: *egalitaryzm, J. Rawls, szacunek dla samego siebie, teoria sprawiedliwości, zasada zróżnicowania, zawiść*

W artykule analizuję i rozwijam obronę teorii sprawiedliwości Johna Rawlsa przed zarzutem konserwatystów głoszącym, że egalitarystyczne koncepcje sprawiedliwości społecznej są wyrazem zawiści. W obronie tej ważne są następujące twierdzenia: (1) treść zasady zróżnicowania nie odpowiada istotnej własności zawiści; (2) strony w sytuacji początkowej nie kierują się zawiścią; (3) żaden z warunków nałożonych na

sytuację początkową nie wynika z zawiści. W dalszej kolejności wykazują, że istnieją racje, by sądzić, że strony w sytuacji początkowej wybrałyby zasadę sprawiedliwości dystrybucyjnej bardziej egalitarną od zasady zróżnicowania. Racji tych dostarcza twierdzenie o szacunku dla samego siebie jako głównym dobrem podstawowym oraz ujemna korelacja między wielkością nierówności ekonomicznych a stopniem szacunku dla samego siebie posiadanym przez materialnie najgorzej sytuowanych. Argumentuję, że mimo iż treść takiej bardziej egalitarnej zasady sprawiedliwości odpowiadałaby istotnej własności zawiści, to zarzut konserwatystów nadal nie byłby uzasadniony.

D a r i u s z D a ń k o w s k i S J

Rola zasady wzajemności w konstruowaniu politycznej koncepcji sprawiedliwości w ujęciu Johna Rawlsa

Słowa kluczowe: *demokracja, kapitalizm, liberalizm polityczny, J. Rawls, sprawiedliwość społeczna, wzajemność*

Idea przestrzegania warunków kontraktu, o ile inni będą ich przestrzegać, jest osią normatywności w doktrynie sprawiedliwości społecznej, ujętej w głównych dziełach Johna Rawlsa – zarówno w *Teorii sprawiedliwości*, jak i w *Liberalizmie politycznym*. W swoim artykule argumentuję, że w systemie Rawlsa właśnie zasada wzajemności pozwala w sposób spójny pogodzić dwa konkurujące ze sobą nurty myślowe w tradycji liberalnej – nurt wolnościowy i nurt egalitarny. Na zasadzie wzajemności, ukierunkowanej na realizację ideału rozumności w społeczeństwie dobrze zarządzonym, opiera się autentyczna akceptacja politycznej koncepcji sprawiedliwości oraz więź i przyjaźń obywatelska. Jednak analiza historyczna i kulturowa pozwala wysnuć wniosek, że tym, co wzmacnia Rawlowską więź obywatelską, jest wielopokoleniowe doświadczenie dyscypliny i etosu gospodarki kapitalistycznej, czego Rawls nie przyznaje wprost w swoich rozważaniach. Bez tego doświadczenia trudno byłoby budować solidarność wokół instytucji neutralnych światopoglądowo i aksjologicznie, niewyrażonych w wartościach komunitariańskich, patriotycznych czy religijnych.

A d r i a n a S c h e t z

Spoleczeństwo wrażliwe czy społeczeństwo skuteczne? Prawa moralne podmiotów nieosobowych w świetle teorii sprawiedliwości Johna Rawlsa

Słowa kluczowe: *egalitaryzm, liberalizm, prawa zwierząt, J. Rawls, teoria sprawiedliwości, zasada pluralizmu moralnego, zasłona niewiedzy*

Moje rozważania dotyczą sposobu obecności kategorii zwierząt w filozofii współczesnej, szczególnie w kontekście filozofii moralnej oraz teorii poznania i umysłu. Jak miemam, są to obszary dociekań, które cieszą się szerokim zainteresowaniem, nawet jeśli skoncentrujemy uwagę na wąskim zagadnieniu miejsca zwierząt w dziedzinie moralności, poznania i świadomości. Choć sam John Rawls ustosunkowuje się do tych kwestii ostrożnie, zaś jego zainteresowanie tym rodzajem zagadnień jest marginalne, to warto im poświęcić odrobinę filozoficznej uwagi. Istnieje ścisły związek między przekonaniem, że takie podmioty nieosobowe jak zwierzęta są zdolne do odczuwania bólu i przyjemności, a wrażliwością czy świadomością społeczną (*social sentience*). Powinniśmy sobie odpowiedzieć na pytanie, w jakim społeczeństwie chcemy żyć: skutecznym czy wrażliwym? Utylityzm etyczny stoi na straży społeczeństwa skutecznego. Może się wydawać, że nie ma w nim miejsca na wrażliwość społeczną, zaś w jej miejsce postuluje się interes publiczny. Uważam jednak, że społeczeństwo skuteczne jest mimo wszystko bardziej wyczulone na krzywdę czy niedolę podmiotów nieosobowych aniżeli społeczeństwo wrażliwe, jeśli to drugie rozumiane jest tak, jak przedstawiał to Rawls. Dochodzimy zatem do swoistego paradoksu – który określam mianem paradoksu stępionej wrażliwości – polegającego na tym, że krytykowane przez Rawlsa utylitarystyczne społeczeństwo skuteczne jest *de facto* bardziej wrażliwe moralnie aniżeli postulowane przez niego społeczeństwo egalitarne. Paradoks stępionej wrażliwości ma swoje źródło w Rawlowskim egalitaryzmie, gdyż ów egalitaryzm jest tylko dla wybranych; nie obejmuje mianowicie swym zakresem tych członków społeczeństwa, którzy kierują się dobrem istot, którym Rawls odmawia podmiotowości, a które stanowią istotny czynnik oddziałujący na życie społeczne. Proponuję przyjrzeć się miejscu zwierząt w społeczeństwie współczesnym, następnie wykazać błędy teorii sprawiedliwości Rawlsa, by ostatecznie spróbować uzupełnić jego podejście o emotywizm. Takie rozwiązanie pozwala uniknąć wspomnianego paradoksu stępionej wrażliwości.

Janusz Kaczmarek

Ontologia bytu społecznego. Teoria sprawiedliwości i liberalizm polityczny Johna Rawlsa w ujęciu ontologii systemów Józefa M. Bocheńskiego

Słowa kluczowe: *J.M. Bocheński, filozofia polityczna, liberalizm, ontologia bytu społecznego, podstawy ontologiczne filozofii politycznej, przedmiot w ujęciu ontologii, J. Rawls, system, zasady sprawiedliwości*

Johna Rawlsa znamy z jego prac dotyczących teorii sprawiedliwości, liberalizmu i praw obywateli. Podstawowym problemem, który podejmuję, jest jednak nie jego filozofia polityki, ale ontologiczna struktura społeczeństwa, w której mają realizować się dwie główne zasady sprawiedliwości zaproponowane przez Rawlsa. W swej ontologicznej interpretacji struktury społeczeństwa opieram się na pracy Józefa M. Bocheńskiego *Przyczynek do filozofii przedsiębiorstwa przemysłowego* (1985), gdzie m.in. opisuje się ustroje przedsiębiorstw przemysłowych oraz ustroje polityczne. Zasady Rawlsa oraz jego wizja struktury społeczeństwa pozwalają na rozszerzenie analizy Bocheńskiego w kwestii ujęcia społeczeństwa, tak aby uwzględnić dwie zaproponowane przez Rawlsa zasady sprawiedliwości. Stawiam następującą hipotezę: Rawls rozważa społeczeństwo z punktu widzenia filozofii praktycznej i filozofii politycznej, ale brakuje w jego rozważaniach analizy struktury społeczeństwa sprawiedliwego z punktu widzenia ontologii. Podstawą dla hipotezy jest ujęcie społeczeństwa (jednego z bytów w ujęciu ontologicznym) jako systemu, który okazuje się być systemem dynamicznym, organicznym. Czynnikiem syntezy takiego systemu konstytuowany jest, według mojej propozycji, w odniesieniu do zasad sprawiedliwości zaproponowanych przez Rawlsa.

Marek Nowak

John Rawls – autor ontologii społecznej?

Słowa kluczowe: *fakt instytucjonalny, fakt społeczny, fakt surowy, reguła konstytutywna, reguły definiujące praktyki, reguły podsumowujące, zbiorowa intencjonalność*

John Rawls w artykule *Two Concepts of Rules* (1955) przedstawia następującą dystynkcję wśród reguł regulujących ludzkie zachowania: „reguły podsumowujące i opisujące ludzkie postępowanie” oraz „reguły tworzące nowe sposoby postępowania”. Ten drugi typ reguł został uznany przez Johna Searle’a (w pracach z lat: 1964,

1969, 1991, 1995) za kluczowy czy bazowy element jego teorii zwanej ontologią faktów społecznych. Reguły te bowiem, według Searle'a, tworzą i regulują instytucje oraz sposoby zachowania w ramach tych instytucji. Zazwyczaj (nie zawsze) zdanie wyrażające regułę tego typu jest specjalnego rodzaju definicją, mającą nieoczekiwaną własność: obiekt definiowany jest wytworem definicji (wytworem ich autorów). Niniejszy artykuł jest próbą pokazania istotnego wkładu Rawlsa we wczesny etap rozwoju ontologii społecznej Searle'a; jednocześnie nakreśla sam ów rozwój od 1964 roku do pełnej postaci z 1995 roku. Ponadto zwraca się tu uwagę na specyfikę Searle'owskich definicji obiektów instytucjonalnych, implikującą wyodrębnienie, obok trzech pojęć definicji omówionych przez Kazimierza Ajdukiewicza (1958), jeszcze czwartego pojęcia: „definicji kreatywnej”.

Wojciech Graboń, Marcin Woźny

Instytucje i praktyki.

Ontologia „społeczeństwa dobrze urządzonego” Johna Rawlsa

Słowa kluczowe: *instytucje, ontologia społeczna, praktyki, J. Rawls, „Teoria sprawiedliwości”*

Celem artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie o związki pomiędzy normatywną teorią polityczną a ontologią społeczną na przykładzie wybranych założeń i problemów koncepcji Johna Rawlsa. Zasadnicza część pracy przedstawia wpływ przyjmowanego przez Rawlsa rozumienia natury praktyk i instytucji na funkcje, jakie pełnią one w obrębie proponowanej przez niego teorii normatywnej. Wyrażenie założeń ontologicznych leżących u podstaw kluczowego dla teorii Rawlsa pojęcia „społeczeństwa dobrze urządzonego” pozwala także na odparcie tych argumentów kierowanych przeciwko Rawlsowskiemu instytucjonalizmowi, które uderzają w dualizm porządków normatywnych *implicite* wpisany w strukturę pojęciową *Teorii sprawiedliwości*. W zakończeniu wykazano ponadto, że również teoria polityczna może wnieść istotny wkład w ontologię społeczną, czego dowodem może być wykorzystanie niektórych uwag Rawlsa przez przedstawicieli tzw. nurtu interakcjonistycznego.

Ryszard Kleszcz

Racjonalność a rozumność w kontekście myśli Johna Rawlsa

Słowa kluczowe: *analizy terminologiczne, filozofia działania, koncepcja sprawiedliwości, „Liberalizm polityczny”, Ch. Perelman, racjonalność, J. Rawls, rozumność*

Problematyka racjonalności i sam ten termin pojawiają się w pracach Johna Rawlsa, w tym w jego słynnej rozprawie *Teoria sprawiedliwości*. Zarazem w innej jego książce, *Liberalizm polityczny*, spotykamy nie tylko terminy „racjonalny/racjonalność”, lecz także termin „rozumny”. W tej drugiej książce Rawls dokonuje także ich porównawczej analizy. W artykule poddaję te pojęcia bliższej analizie, rozważając ich użycie w rozmaitych kontekstach. Hipotezą badawczą, stawianą w pracy, jest twierdzenie, że wykorzystywanie obydwu terminów, a nie wyłącznie jednego z nich, może wzbogacać naszą siatkę pojęciową i zwiększać możliwości analizy sfery ludzkiego działania. Celem prowadzonych analiz jest próba potwierdzenia tej hipotezy oraz wydobyć specyfikę terminu „rozumność” i jego użycia, zwłaszcza w *Liberalizmie politycznym*.

Artur Szutta

Lekko uchylona zasłona niewiedzy

Słowa kluczowe: *J. Rawls, sytuacja pierwotna, zasady sprawiedliwości, zasłona niewiedzy*

Niniejszy artykuł dotyczy idei sytuacji pierwotnej pełniącej istotną rolę w procesie uprawomocnienia lub uzasadniania zasad sprawiedliwości. Przytaczam argumenty na rzecz tezy, że proponowane przez Johna Rawlsa warunki konieczne dla symulacji rozmów w sytuacji pierwotnej są niemożliwe do spełnienia, a zatem sytuacja pierwotna nie może pełnić wyznaczonej jej roli. Jako rozwiązanie problemu proponuję nieco zmodyfikowaną wersję sytuacji pierwotnej, którą określam mianem „lekko uchylonej zasłony niewiedzy”.

Stanisław Jędrzak

Idea transcendentalizmu według Johna Rawlsa. Problem uzasadnienia w teorii sprawiedliwości

Słowa kluczowe: *argumentacja transcendentalna, filozofia polityczna, sprawiedliwość jako bezstronność, teoria moralna, zasady sprawiedliwości*

Podstawowym celem badawczym artykułu jest sformułowanie argumentu transcendentalnego, którym posłużył się John Rawls, by uzasadnić teorię sprawiedliwości jako bezstronności. Punktem kulminacyjnym jego rozumowania jest ustalenie koniecznego warunku możliwości sprawiedliwego urządzenia instytucji społecznych. Warunkiem tym okazuje się hipotetyczny wybór reguł priorytetu w sytuacji początkowej. Opis zaproponowanej przez Rawlsa procedury zakłada jednak pewien pogląd na naturę ludzką, a w konsekwencji okazuje się nieadekwatną podstawą dla publicznych reguł. W tekście zastanawiam się również nad wpływem, jaki na przedłożoną przez Rawlsa koncepcję uzasadnienia wywarła recepcja Kanta. Wskazuję, że porzucenie teorii moralnej na rzecz filozofii politycznej stanowiło wyraz zasadniczej zmiany stosunku do idei transcendentalizmu, jaka zaszła w myśli autora *Teorii sprawiedliwości*.